

به نام خدا

زاگرس ریه تنفسی ایران (بلوطستان)

مؤلف :

فرشته رحیمی

انتشارات ارسطو

(سازمان چاپ و نشر ایران - ۱۴۰۵)

نسخه الکترونیکی این اثر در سایت سازمان چاپ و نشر ایران و اپلیکیشن کتاب رسان موجود می باشد

Chaponashr.ir

سرشناسه : رحیمی ، فرشته ، ۱۳۶۸
عنوان و نام پدیدآور : زاگرس ریه تنفسی ایران (بلوستان) / مولف فرشته رحیمی
مشخصات نشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)، ۱۴۰۵.
مشخصات ظاهری : ۱۰۴ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۲۸۷-۵
وضعیت فهرست نویسی : فیفا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : زاگرس - ریه تنفسی ایران - بلوستان
رده بندی کنگره : TP ۹۸۳
رده بندی دیویی : ۶۶۸/۵۵
شماره کتابشناسی ملی : ۹۹۷۶۵۸۸
اطلاعات رکورد کتابشناسی : فیفا

نام کتاب : زاگرس ریه تنفسی ایران (بلوستان)
مولف : فرشته رحیمی
ناشر : انتشارات ارسطو (سازمان چاپ و نشر ایران)
صفحه آرای، تنظیم و طرح جلد: الهام غفاری
تیراژ: ۱۰۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۴۰۵
چاپ: زبرجد
قیمت : ۱۷۵۰۰۰ تومان
فروش نسخه الکترونیکی - کتاب رسان :
<https://chaponashr.ir/ketabresan>
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۱۲۹-۲۸۷-۵
تلفن مرکز پخش : ۰۹۱۲۰۲۳۹۲۵۵
www.chaponashr.ir

فهرست

پیشگفتار	۷
فصل اول: محدوده جغرافیایی زاگرس	۹
تقسیم بندی زاگرس:	۱۰
کوه های مهم و شناخته شده زاگرس	۱۰
جنس رشته کوه های زاگرس	۱۳
چند نمونه از مناطق آتشفشانی در زاگرس	۱۵
مهمترین رودخانه های زاگرس	۱۶
چالش های رودخانه های زاگرس	۱۷
دریاچه های زاگرس	۱۷
اهمیت منابع آب زاگرس	۱۸
فصل دوم: پوشش گیاهی زاگرس	۲۱
عوامل انسانی	۲۵
عوامل طبیعی	۲۶
راهکارهای افزایش پوشش گیاهی زاگرس	۲۷
چالش ها	۲۹
پیشنهادهات	۲۹
فصل سوم: آب و هوای زاگرس	۳۱
تاثیر تغییرات اقلیمی بر زاگرس	۳۲
فصل چهارم: آداب و رسوم مردمان زاگرس	۳۷
ریشه ها و اهمیت آداب و رسوم در زاگرس	۳۷
نتیجه گیری	۴۴
فصل پنجم: غذاهای محلی زاگرس	۴۵
آش ها	۴۵

خوراک ها و کباب ها.....	۴۶
نانها و نان های محلی	۴۶
شیرینی ها و دسرهای محلی.....	۴۶
فصل ششم: پوشش مردمان زاگرس	۵۱
لباس های لری.....	۵۲
لباس مردانه لری	۵۳
پوشاک زنانه لری	۵۴
نتیجه گیری	۵۵
فصل هفتم: حیوانات زاگرس	۵۷
حیوانات شاخص و مهم زاگرس	۵۷
اهمیت منطقه زاگرس به عنوان زیستگاه پستانداران.....	۵۹
طبقه بندی پستانداران زاگرس	۶۰
خانواده سگسانان	۶۰
خانواده گرجه سانان	۶۳
خانواده راسوها	۶۷
خانواده خرسان.....	۶۹
خانواده گاوهای کوهانی.....	۷۱
خانواده آهوان	۷۳
خانواده سنجاب ها.....	۷۴
خانواده تشی ها	۷۵
رفتار زیستی گونه های جانوری و گیاهی زاگرس	۷۶
فصل هشتم: ارزش زاگرس	۷۹
زاگرس با چه تهدیدهایی روبه رو است	۸۰
اثرات کنترل نشدن تخریب زاگرس	۸۲
راه نجات زاگرس چیست؟.....	۸۳

فصل نهم: شاعران و بزرگان ادبی زاگرس	۸۷
باباطاهر عریان (قرن ۵ هجری - همدان)	۸۷
ملا پریشان دینوری (قرن ۱۶ میلادی - دینور کرمانشاه)	۸۷
خانای قبادی (قرن ۱۸ میلادی - شهرزور)	۸۷
فایز دشتستانی (قرن ۱۳ هجری - بوشهر)	۸۷
مفتون امینی (۱۳۰۵-۱۴۰۰ - ایلام)	۸۸
غلامرضا ارکوازی (قرن ۱۳ هجری - ایلام)	۸۸
شامی کرمانشاهی	۸۸
آواز شاعران زاگرس	۸۸
فصل دهم: پدیده زوال بلوط در جنگل‌های زاگرس	۹۳
مفهوم و نشانه‌های زوال بلوط	۹۳
نقش تغییرات اقلیمی در زوال بلوط	۹۴
افزایش دما	۹۴
کاهش بارندگی	۹۵
خشکسالی‌های پی‌درپی	۹۵
آفات و بیماری‌های مؤثر در زوال بلوط	۹۶
حشرات چوب‌خوار	۹۶
حشرات برگ‌خوار	۹۶
بیماری‌های قارچی	۹۷
نقش عوامل انسانی در تشدید زوال	۹۷
پیامدهای زوال بلوط	۹۷
نمودار چرخه زوال بلوط در زاگرس	۹۸
راهکارهای مقابله با زوال بلوط	۹۹
جمع‌بندی	۹۹
منابع	۱۰۰

پیشگفتار

زاگرس به عنوان " ریه کشور " و " ریه تنفسی ایران " شناخته می شود. این منطقه، جنگلی گسترده ای به طول حدود ۱۳۰۰ کیلومتر دارد که عمدتاً از درختان بلوط تشکیل شده و نقش مهمی در تولید اکسیژن و حفظ محیط زیست ایفا می کند.

همچنین اشاره شده است که این جنگل ها ۴۵ درصد آب کشور را تامین می کنند. که نشان دهنده اهمیت اکولوژیکی و اقتصادی آن ها است. جنگل های زاگرس، که عمدتاً از درختان بلوط تشکیل شده اند، نقش حیاتی در تولید اکسیژن و تصفیه هوای ایران دارند. به همین دلیل، از آن ها به عنوان " ریه تنفسی کشور " یاد می شود. ناحیه رویشی زاگرس در ۱۰ استان غربی کشور گسترش دارد و مساحتی بالغ بر ۵ تا ۶ میلیون هکتار را پوشش می دهد. در این مناطق حدود ۳۰ میلیون نفر زندگی می کنند.

زاگرس نه تنها " ریه کشور " است، بلکه یک ذخیره گاه عظیم تنوع زیستی نیز محسوب می شود. این منطقه زیستگاه گونه های منحصر به فردی از گیاهان و جانوران است که بسیاری از آن ها در مناطق دیگر یافت نمی شوند. پوشش گیاهی متراکم زاگرس نقش مهمی در جلوگیری از فرسایش خاک، حفاظت از منابع آب و خاک و مقابله با پدیده بیابان زایی ایفا می کند. ریشه های درختان، به ویژه بلوط، خاک را در جای خود نگه می دارند و از شسته شدن، آن در اثر بارندگی جلوگیری می کنند.

با وجود اهمیت فراوان، برخی گزارش ها حاکی از آن است که جنگل های زاگرس شرایط رشد و پویایی مطلوبی ندارند و با چالش هایی روبرو هستند. این موضوع می تواند به کاهش

توانایی آن‌ها در ایفای نقش "ریه تنفسی" کشور منجر شود. از دست رفتن یا تخریب جنگل‌های زاگرس می‌تواند تأثیرات منفی بر کیفیت هوا، منابع آبی و در نتیجه سلامت و معیشت مردمی که در این مناطق زندگی می‌کنند، داشته باشد.

در پایان تأکید می‌کنم زاگرس صرفاً یک رشته‌کوه نیست؛ بلکه شاه‌رگ حیاتی و قلب تپنده ایران است. برای حفظ زاگرس نیازمند یک رویکرد جامع و هماهنگ هستیم که شامل: مدیریت پایدار منابع طبیعی، مقابله با تغییرات اقلیمی، مشارکت جوامع محلی، افزایش آگاهی عمومی و توسعه پایداری باشد. با انجام این اقدامات، می‌توانیم زاگرس را برای نسل‌های آینده حفظ کنیم و از مزایای بی‌شمار آن بهره‌مند شویم. زاگرس قلب تپنده ایران، شایسته توجه و مراقبت ویژه است.

فصل اول

محدوده جغرافیایی زاگرس

زاگرس از شمال غربی ایران آغاز شده و به سمت جنوب شرقی امتداد می‌یابد. این رشته کوه در امتداد مرزهای غربی و جنوب غربی ایران کشیده شده و از استان‌های زیر عبور می‌کند:

۱. آذربایجان غربی: شمالی‌ترین بخش زاگرس در این استان قرار دارد.
۲. کردستان: بخش قابل توجهی از زاگرس در این استان واقع شده است.
۳. کرمانشاه: زاگرس نقش مهمی در توپوگرافی و اقلیم این استان دارد.
۴. ایلام: تقریباً تمام مساحت این استان تحت پوشش کوه‌های زاگرس قرار دارد.
۵. لرستان: زاگرس بخش عمده‌ای از این استان را تشکیل می‌دهد.
۶. چهارمحال و بختیاری: این استان به طور کامل در محدوده زاگرس قرار دارد.
۷. خوزستان: دامنه‌های شرقی زاگرس به این استان می‌رسد.
۸. کهگیلویه و بویراحمد: این استان نیز به طور کامل در محدوده زاگرس قرار دارد.
۹. فارس: بخش‌هایی از شمال و غرب این استان تحت تاثیر زاگرس قرار دارد.
۱۰. اصفهان: بخش‌های غربی این استان تحت تاثیر زاگرس قرار دارد.

تقسیم بندی زاگرس:

۱. **زاگرس شمالی:** شامل استان‌های آذربایجان غربی، کردستان و کرمانشاه است. این بخش از زاگرس دارای ارتفاعات کمتر و پوشش گیاهی متنوع‌تری نسبت به بخش‌های جنوبی‌تر است.

۲. **زاگرس میانی:** شامل استان‌های لرستان، ایلام و چهارمحال و بختیاری است. این بخش از زاگرس مرتفع‌ترین قسمت‌های رشته کوه را در بر می‌گیرد و دارای جنگل‌های انبوه بلوط است.

۳. **زاگرس جنوبی:** شامل استان‌های کهگیلویه و بویراحمد، فارس و بخش‌هایی از خوزستان و اصفهان است. این بخش از زاگرس دارای آب و هوای گرم‌تر و خشک‌تر و پوشش گیاهی کمتری نسبت به بخش‌های شمالی‌تر است.

در یک تقسیم‌بندی دیگر، زاگرس به دو بخش زاگرس مرتفع و زاگرس چین خورده تقسیم می‌شود. زاگرس مرتفع قسمت شمالی این رشته کوه است که بلندترین قله‌ها مانند اشترانکوه، زردکوه و دنا در آن قرار دارند. زاگرس چین خورده قسمت غربی و جنوبی زاگرس را شامل می‌شود و از نظر وسعت، بخش اصلی زاگرس را در بر می‌گیرد.

کوه‌های مهم و شناخته شده زاگرس

۱. **اشترانکوه:** در استان لرستان واقع شده و به "آلپ ایران" معروف است. بلندترین قله آن "سن بران" ۴۱۵۰ متر ارتفاع دارد.

۲. **زردکوه:** در استان چهارمحال و بختیاری واقع شده و دومین کوه مرتفع زاگرس است. بلندترین قله آن، "کلونچین" ۴۲۲۱ متر ارتفاع دارد.

۳. **دنا:** در مرز بین استان‌های اصفهان، کهگیلویه و بویراحمد و چهار محال بختیاری قرار دارد و دارای قله‌های متعددی است که بلندترین آن‌ها، "قاش مستان" ۴۴۵۰ متر ارتفاع دارد.

۴. **کبیر کوه:** در استان ایلام واقع شده و یکی از طولانی‌ترین کوه‌های زاگرس است. بلندترین قله آن، "کان صیفی" ۲۷۹۰ متر ارتفاع دارد.

۵. **کوه شاهو:** در مرز بین استان‌های کردستان و کرمانشاه قرار دارد و بلندترین قله آن، ۳۳۹۰ متر ارتفاع دارد.

۶. **کوه الوند:** در استان همدان واقع شده و بلندترین قله آن، ۳۵۸۰ متر ارتفاع دارد.

۷. **کوه پروا:** در استان کرمانشاه قرار دارد و به دلیل نقش برجسته‌های تاریخی، شهرت جهانی دارد.

۸. **کوه تفتان:** اگرچه بخشی از کمربند آتشفشانی زاگرس است و در استان سیستان و بلوچستان قرار دارد، اما گاهی به عنوان بخشی از زاگرس جنوبی نیز در نظر گرفته می‌شود.

۹. **کوه خامی:** در استان کهگیلویه و بویراحمد واقع شده است.

۱۰. **کوه منگشت:** در استان خوزستان واقع شده است.

قله‌های مرتفع زاگرس بیش از قله‌هایی هستند که ما به آنها اشاره کردیم. فهرست قله‌های بلند زاگرس را به تربیت ناحیه‌ی قرارگیری آنها، در جدول زیر دسته‌بندی شده است.

نام کوه	شهرستان	ناحیه	ارتفاع (متر)
---------	---------	-------	--------------

۴۱۰۰	زاگرس شمالی	دورود	اشترانکوه
۴۰۵۵	زاگرس شمال مرکزی	الیگودرز	قالی کوه
۳۹۱۵	زاگرس شمال مرکزی	فریدن	دالانکوه
۳۷۴۵	زاگرس شمال شرقی	اندیکا	کینو
۳۴۰۵	زاگرس شمالی	کرمانشاه	پروا
۳۳۹۰	زاگرس شمالی	پاوه	شاهو
۳۰۶۵	زاگرس شمالی	ملکشاهی	کبیرکوه
۴۵۴۷	زاگرس مرکزی	کوه‌رنگ	زردکوه
۴۰۴۰	زاگرس مرکزی	فریدونشهر	شاهانکوه
۳۹۰۰	زاگرس مرکزی	الیگودرز	تمندر
۳۷۵۰	زاگرس مرکزی	خوانسار	سیل
۳۶۳۰	زاگرس مرکزی	بروجرد	ولاش
۳۵۴۱	زاگرس مرکزی	نهادوند	یال کبود
۳۳۴۲	زاگرس مرکزی	شهرکرد	جهان بین
۵۲۰۰	زاگرس جنوبی	دنا	دنا
۴۰۵۰	زاگرس جنوبی	اقلید	بل
۳۹۹۰	زاگرس جنوبی	اقلید	گره
۳۸۸۰	زاگرس جنوب مرکزی	لردگان	هزار دره

رنج	سپیدان	زاگرس جنوبی	۳۷۱۰
تشگرد	حاجی آباد	زاگرس جنوب شرقی	۳۶۲۹
کوه کلار	بروجن	زاگرس شرقی مرکزی	۳۶۲۹
کوه شب	رویدر	زاگرس جنوبی	۲۸۸۸

جنس رشته کوه‌های زاگرس

سنگ‌های رشته کوه زاگرس عمدتاً از نوع رسوبی است. این سنگ‌ها طی میلیون‌ها سال از انباشته شدن رسوبات در دریاها و حوضه‌های رسوبی تشکیل شده‌اند. به طور کلی می‌توان انواع زیر را در جنس سنگ‌های زاگرس مشاهده کرد:

سنگ‌های رسوبی: این نوع سنگها فراوان‌ترین نوع سنگ در زاگرس هستند و شامل موارد زیر می‌شوند:

- **آهک (Limestone):** سنگ آهک به وفور در زاگرس یافت می‌شود و از رسوبات دریایی تشکیل شده است.
- **شیل (shale):** شیل یک سنگ رسوبی ریزدانه است که از رسوبات رسی تشکیل شده است.
- **ماسه سنگ (sandstone):** ماسه سنگ از دانه‌های ماسه به هم چسبیده تشکیل شده است.
- **مارن (Marn):** مارن یک سنگ رسوبی است که از مخلوط رس و کربنات کلسیم تشکیل شده است.

- تبخیری‌ها (Evaporites): شامل گچ و نمک که در محیط‌های تبخیری تشکیل می‌شوند.
- سنگ‌های آذرین (Igneous rocks): سنگ‌های آذرین در زاگرس کمتر از سنگ‌های رسوبی یافت می‌شوند و بیشتر در نواحی آتشفشانی دیده می‌شوند.
- بازالت (Basalt): یک سنگ آذرین بیرونی است که از سرد شدن گذاره‌های آتشفشانی تشکیل شده است.
- گرانیت (Granite): یک سنگ آذرین درونی است که در اعماق زمین تشکیل شده و به سطح زمین راه یافته است.
- سنگ‌های دگرگونی (Metamorphic rocks): سنگ‌های دگرگونی در زاگرس به ندرت یافت می‌شوند و بیشتر در نواحی تحت فشار و حرارت بالا دیده می‌شوند.
- مرمر (Marble): از دگرگونی سنگ آهک تشکیل می‌شود.
- شیست (schist): یک سنگ دگرگونی لایه لایه است.

عوامل متعددی از جمله؛ تکتونیک صفحه‌ای، دوران مختلف رسوب‌گذاری، تنوع محیط‌های رسوبی، محیط‌های دریایی و رودخانه‌ای و دلتایی، محیط‌های تبخیری، فعالیت‌های آتشفشانی و فرسایش مکانیکی در تنوع سنگ‌های زاگرس نقش داشته‌اند.

درسته که رشته کوه زاگرس بیشتر به خاطر ساختار چین خورده رسوبی‌اش شناخته شده، اما فعالیت‌های آتشفشانی هم در این منطقه وجود داشته و باعث ایجاد ساختارهای آتشفشانی شده است. فعالیت‌های آتشفشانی بیشتر در امتداد گسل‌های اصلی زاگرس و در بخش‌های خاصی مثل شمال غرب و مرکز ایران دیده می‌شود. بیشتر فعالیت‌ها به صورت خروج گدازه (بازالت و آندزیت) و تشکیل مخروط‌های آتشفشانی کوچک و

گنبدهای گدازه‌ای بوده است. بیشتر آتشفشان‌های زاگرس جوان هستند و در دوران کواترنری فعال بودن. یعنی در حدود ۲/۵ میلیون سال گذشته تا به امروز می‌باشد.

چند نمونه از مناطق آتشفشانی در زاگرس

- **سبلان:** اگر چه سبلان بخشی از زاگرس به حساب نمی‌آید، اما به عنوان یکی از نزدیکترین و مهم‌ترین کوه‌های آتشفشانی ایران، اغلب در بحث آتشفشان‌های این منطقه مطرح می‌شود. سبلان یک آتشفشان استراتوولکانو (چینه‌ای) بزرگ با دریاچه دهانه آتشفشانی در قله‌اش هست.
- **دماوند:** دماوند هم مثل سبلان، خارج از زاگرس قرار دارد، اما به دلیل اهمیت و نزدیکی در بحث آتشفشان‌های ایران معمولاً بهش اشاره می‌شود. دماوند هم یک آتشفشان استراتوولکانو با فعالیت‌های بخار و گازی در قله‌اش هست.
- **بازالت‌های غرب ایران:** در مناطق غربی زاگرس، به خصوص در استان‌های آذربایجان غربی و کردستان، توده‌های بازالتی متعددی وجود دارد که نشون می‌دهد در گذشته فعالیت‌های آتشفشانی گسترده‌ای در این منطقه وجود داشته است.
- **منطقه شهر بابک:** در استان کرمان، در حاشیه زاگرس، فعالیت‌های آتشفشانی کواترنری دیده می‌شود که منجر به تشکیل مخروط‌های آتشفشانی و گنبدهای گدازه-ای شده است.

رشته کوه زاگرس به دلیل ارتفاع زیاد و دریافت بارش مناسب، نقش مهمی در تامین آب ایران دارد، و سرچشمه بسیاری از رودخانه‌های مهم کشور می‌باشد. این رودخانه‌ها علاوه بر اهمیت زیست محیطی، نقش حیاتی در کشاورزی و تامین آب شرب مناطق مختلف دارند. رودخانه‌های زاگرس سرچشمه بسیاری از رودخانه‌های مهم ایران است.